

3. Магомедов Ш. Ш. *Конкурентоспособность товаров: Учебное пособие.* – М.: – Дашков и К^о, 2003. – 294 с.
4. Рябкина И. В. *Конкурентоспособность как фактор экономической безопасности (?) предприятия* // <http://masters.donntu.edu.ua/2004/fem/ryabkina/diss/index.htm#8>.
5. Фатхутдинов Р. А. *Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление.* – М.: ИНФРА-М, 2000. – 368 с.
6. Чепурной И. П. *Конкурентоспособность продовольственных товаров: Учебное пособие.* – М.: Дашков и К^о, 2005. – 120 с.
7. Чубинський А. Н., Рокитова А. С. *Расчетная методика оценки конкурентоспособности продукции* // *Маркетинг и маркетинговые исследования.* – 2002. – № 4. – С. 19–27.
8. Чумаченко Б., Лавров К. *Стратегическое управление научно-технологическим развитием* // *Проблемы теории и практики управления.* – 2000. – № 2. – С. 58–62.

Пруський О.

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ВАЛЮТНИХ РИНКІВ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Розглянуто питання, пов'язані з дослідженням теоретичної сутності валютних ринків, обґрунтовано принципи та механізм їх функціонування. Класифіковано функції валютного ринку в економічній системі, проаналізовано всю сукупність його суб'єктів та об'єктів, структуру валютного ринку і його окремі сегменти.

У сучасній економіці ринок слугує основою побудови як національного господарства – на рівні країни, так і світового господарства – на глобальному рівні. Не є винятком й валютний ринок. Валютні відносини мають ознаки хаотичності, оскільки проявляють дії і прагнення окремих економічних суб'єктів за різноманітності їхніх інтересів та мотивацій. У цьому зв'язку важливою постає *проблема* дослідження теоретичних аспектів функціонування валютного ринку, оскільки саме він є об'єктивним організатором валютних відносин, який сегментує та впорядковує прагнення різноманітних економічних агентів, а також, маючи зворотний вплив на валютні відносини, здійснює їх своєрідне регулювання.

Наведені обставини й зумовлюють необхідність існування валютного ринку, в межах якого і здійснюється організація валютних відносин. Проте на валютному ринку купують та продають валюту не тільки для здійснення платежів, а й для інших потреб: для спекулятивних операцій, операцій хеджування валютного ризику тощо. Це зумовлює зв'язок даної *проблеми з важливими практичними завданнями*, оскільки ці операції на-

бувають дедалі ширшого розмаху, що виводить валютний ринок за межі простого додатка до міжнародних розрахунково-платіжних відносин і надає йому статусу порівняно самостійної економічної структури.

Головні дослідження і публікації, де започатковано розв'язання даної проблеми, належать таким провідним вітчизняним і зарубіжним вченим та практикам, як М. Александрова, О. Береславська, С. Боринець, Г. Вознюк, А. Загородній, Б. Івасів, А. Клімов, А. Колесніков, В. Красавіна, С. Маслова, В. Міщенко, А. Мовсесян, С. Огнивцев, Л. Руденко, М. Савлук, Л. Шмирьова та ін. У той же час, *невирішеними частинами проблеми* залишається комплексне дослідження економічної природи сучасних валютних ринків, його суб'єктів, об'єктів та структури.

Враховуючи це, основними *цілями даної статті* є: аналіз наукових підходів і власне трактування поняття «валютний ринок»; аналіз та класифікація його функцій; дослідження системи суб'єктів і об'єктів валютного ринку, на основі чого можна сформулювати цілісне бачення інституційно-організаційного механізму його функціонування.

Підкреслимо, що в економічній літературі є багато підходів до визначення сутності валютного ринку, до того ж, усі його формулювання не позбавлені певної логіки. Ми вважаємо, що основний недолік підходів деяких авторів (А. Загородній, Г. Вознюк, С. Боринець) – відсутність у трактуванні поняття валютного ринку операцій, пов'язаних із рухом позичкового капіталу, вираженого в іноземній валюті, а розгляд лише валютно-обмінних операцій [1, 121; 3, 127]. Відомий американський вчений-економіст Ф. Мишкін вводить у зміст валютного ринку, крім торговельних операцій із валютою, операції, пов'язані з купівлею та продажем банківських депозитів [6, 561], що, на наш погляд, лише частково доповнюють це трактування. І справді, найтиповішими валютними операціями є, звичайно, конверсійні операції, проте зростаюча динаміка міжнародного руху капіталів призвела до широкого використання окремих валют при здійсненні кредитних, депозитних операцій, а також у процесі емісії цінних паперів. Усе це призвело до формування системи ринків, які отримали назву євrorинків (євровалютних ринків) або ксеноринків, котрі, на наш погляд, є особливим різновидом валютних ринків.

Заслуговує на увагу позиція Б. Івасіва, який вважає, що валютний ринок слід розглядати як систему економічних відносин, пов'язаних із операціями купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей [4, 483]. На наш погляд, такий підхід можна вважати чітким і змістовним, проте дискусійною є потреба внесення у нього поняття «валютних цінностей». Як відомо, останні визначають законодавством кожної країни, що може призвести до множинності трактувань валютного ринку.

Цікаве та оригінальне трактування наводять автори, як А. Шмирьова, В. Колесніков, А. Клімов, які розглядають валютний ринок як механізм, із

допомогою котрого можливі: перенесення купівельної спроможності з однієї країни в іншу; надання чи отримання кредитів для міжнародних торговельних операцій; мінімізація схильності до ризику у зв'язку з коливаннями курсу обміну [10, 49]. На наш погляд, такий підхід можна назвати «функціональним», оскільки тут зроблено акцент, в першу чергу, на можливості та переваги, які можна реалізувати через механізм валютних ринків. Але таке трактування, з нашої точки зору, не розкриває економічної сутності валютного ринку і не дає змоги зрозуміти, які відносини він опосередковує.

Часто, розглядаючи сутність валютних ринків, різні автори враховують організаційні основи їхньої побудови та функціонування і трактують їх як офіційні фінансові центри, в котрих зосереджено здійснення валютних операцій (В. Ющенко, В. Міщенко) [11, 33], офіційні центри, де здійснюють купівлю-продаж іноземних валют на національну за курсом, що складається на основі попиту та пропозиції (Л. Красавіна) [5, 333], або як інституціональний механізм (сукупність установ і організацій – банки, валютні біржі, інші фінансові інститути), що забезпечують функціонування валютних ринкових механізмів (С. Боринець) [1, 121]. Безперечно, такий підхід має право на існування і є дуже важливим із точки зору практичного розуміння валютних ринків, проте, на наш погляд, схожі визначення можна наводити лише як доповнення до теоретичного (основного) поняття валютного ринку.

Враховуючи викладене, можна сформулювати такі визначення, які всебічно характеризуватимуть економічну природу цього складного поняття у широкому та вузькому розумінні. Валютний ринок у широкому розумінні (за своїм економічним змістом) можна розглядати як сукупність економічних відносин, що виникають при здійсненні операцій із відчуження іноземної валюти, а також операцій, пов'язаних із переміщенням валютних капіталів. На нашу думку, таке визначення найбільш чітко й лаконічно розкриває економічну сутність валютного ринку, не обмежує його лише конверсійними операціями і вдало характеризує ті економічні відносини, котрі зумовлюють існування валютного ринку. У вузькому розумінні (з організаційної точки зору) валютні ринки розглядаємо як сукупність певних інститутів та механізмів, що у своїй взаємодії забезпечують можливість здійснювати валютні операції з урахуванням поточної ринкової ситуації. Тобто, мережа цих інститутів має забезпечити вільний доступ на ринок усіх економічних суб'єктів (коли немає обмежень) і дати їм змогу на конкурентних засадах проводити весь доступний спектр валютних операцій.

Слід також зазначити, що в світовому масштабі валютний ринок обслуговує насамперед міжнародний платіжний оборот, пов'язаний із оплатою грошових зобов'язань юридичних та фізичних осіб різних країн.

Окрім цього, на валютному ринку узгоджують інтереси інвестори, продавці та покупці валюти і валютних капіталів. Із організаційно-технічної точки зору валютний ринок охоплює сукупну мережу сучасних засобів зв'язку, що сполучають національні й іноземні банки та брокерські фірми, і становлять основу інфраструктури цього ринку.

Будь-якому ринку, природно, притаманні такі невід'ємні атрибути, як об'єкти купівлі-продажу та суб'єкти ринку. Не є винятком і валютні ринки. Підкреслимо, що питання, пов'язані з дослідженням об'єктів торгівлі на валютному ринку в економічній літературі, широко не розглянуті. Це пов'язано, мабуть, із незначною теоретичною складністю даного поняття та незначними розбіжностями щодо його трактування. Наприклад, на думку професора М. Савлука, об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку є валютні цінності, іноземні – для резидентів, коли вони купують чи продають їх за національну валюту, і національні – для нерезидентів, коли вони купують чи продають їх за національну валюту. Оскільки на ринку одночасно здійснюють операції обох цих видів, то об'єктом купівлі-продажу водночас є національні та іноземні валютні цінності [2, 252].

На перший погляд, такий підхід є цілком зрозумілим та вичерпним. Але простежується певна суперечність. Як уже зазначено, до валютних цінностей, окрім іноземної валюти, платіжних та розрахункових інструментів, виражених в іноземній валюті, та інших активів, також належать і благородні метали. Якщо враховувати, що об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку є валютні цінності, то звідси, за логічним зв'язком, випливає, що національні й світові ринки золота, срібла, інших металів та коштовного каміння слід класифікувати як валютні ринки. На нашу думку, такий підхід не є зовсім вдалим.

Золото, процес остаточної демонетизації якого завершився ще в 1970-х роках, втратило свої грошові функції і перетворилося на звичайний товар. Однак цей товар порівняно з іншими є специфічним – він наділений високою ліквідністю, для нього характерний стабільно високий попит, можливості його використання дуже широкі – від виготовлення прикрас до спекулятивних операцій. І справді, у світовій практиці багато операцій із цим благородним металом є аналогічними певним валютним конверсійним операціям (форвардні, арбітражні та інші операції). Проте, загальновідомо, що нині золото не виконує міжнародних платіжних та розрахункових функцій, хоча є високоліквідним активом і введене у золото-валютні резерви багатьох країн. Враховуючи викладене, вважаємо, що золото не може бути введене до поняття валюти, а ринки золота – розглянуті як валютні ринки. Ще більшою мірою це стосується інших благородних металів та коштовного каміння.

У зв'язку з цим, на наш погляд, під поняттям об'єктів купівлі-продажу на валютному ринку слід було б розуміти іноземну валюту, а та-

кож кредитні та платіжні інструменти, виражені в іноземній валюті. Такий підхід дасть змогу чіткіше окреслити коло операцій, що здійснюються на валютному ринку та розв'язати згадану суперечність між поняттями валютних ринків і ринків благородних металів та коштовного каміння. Крім цього, варто пам'ятати, що попит та пропозиція на валютному ринку мають ту особливість, що об'єктом та інструментом купівлі-продажу є гроші різної національної належності. Тому попит на іноземну валюту одночасно є пропозицією національної валюти, а пропозиція іноземної валюти водночас є попитом на національну валюту. Проте, коли йдеться про національні валютні ринки, то під попитом мають на увазі попит на іноземну валюту як бажання купити певну її суму, а під пропозицією – пропозицію іноземної валюти як бажання продати певну її суму.

Щодо суб'єктів валютного ринку, то розбіжностей у поглядах економістів практично нема, оскільки такими суб'єктами в ринковій економіці можуть бути всі без винятку економічні агенти – від фізичних осіб до наддержавних органів чи міжнародних організацій. Особливими учасниками таких ринків є так звані посередники, до яких належать, насамперед, комерційні банки, а також небанківські фінансово-кредитні установи, валютні біржі, брокерські компанії. Ці суб'єкти є організаційним підґрунтям функціонування валютних ринків, оскільки саме вони уможливають зустріч інтересів покупців та продавців валюти, власників тимчасово вільних валютних коштів і економічних агентів, які відчують у них потребу. Як уже зазначено, серед названих суб'єктів, через специфіку своєї діяльності й завдяки особливій ролі в організації грошово-кредитних відносин у суспільстві, ключову позицію займають саме комерційні банки.

Зазначимо, що учасники внутрішнього валютного ринку не обов'язково мають виступати у ролі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. В умовах лібералізації валютних відносин, коли іноземна валюта може брати участь в певних операціях на території іншої країни (йдеться, насамперед, про вільноконвертовані валюти), будь-які підприємства, фірми чи організації при потребі можуть, наприклад, конвертувати частину своїх активів у іноземну валюту, при цьому не обов'язково, щоби даний суб'єкт був експортером чи імпортером.

В умовах ринкової економіки посередниками на валютному ринку для всіх перерахованих учасників є, як правило, комерційні банки. Для цього вони мають усі передумови: ведуть поточні та строкові рахунки своїх клієнтів (як у національній, так і в іноземній валюті); мають розвинені телекомунікаційні мережі та відповідне програмне забезпечення; тут, як правило, кваліфіковані працівники, які спеціалізуються на валютних операціях та ін. У зв'язку з цим, в економічній літературі всіх учасників валютного ринку іноді поділяють на дві великі групи [7, 11; 11, 40]:

– пасивні учасники («market users» – маркет-юзери, користувачі ринку), тобто ті, у кого час від часу виникає необхідність у валютних операціях. Потрібно зазначити, що, крім приватних осіб та господарюючих суб'єктів, до цієї групи належить і певна частина комерційних банків, що через певні обставини не проявляють значного інтересу до валютного ринку та які поодиночі неспроможні суттєво вплинути на кон'юнктуру валютного ринку;

– активні учасники і так звані «market makers» – маркет-мейкери, «творці ринку». Серед останніх особливо виділяється вузьке коло великих банків, що мають розгалужену мережу відділень і величезний штат дилерів. Ці банки здатні здійснювати операції на дуже значні суми.

На наш погляд, із такою класифікацією варто погодитись, оскільки й насправді тільки найбільші банки мають потужні валютні департаменти і висококваліфікованих дилерів, котрі займаються як конверсійними, так і суто спекулятивними арбітражними операціями, а також стежать за доцільністю та ефективністю валютно-кредитних операцій. Банки, котрі займаються лише виконанням замовлень своїх клієнтів і не часто здійснюють валютні операції за свій рахунок, рідко мають потребу у високопрофесійних валютних дилерах. Така класифікація, на нашу думку, потребує уточнення: маркет-мейкерів, із нашої точки зору, можна поділити на національних та світових. Суть цього уточнення в тому, що банк, будучи світовим маркет-мейкером на міжнародному валютному ринку, буде таким і на «своєму» національному ринку. З іншого боку, комерційний банк, який є маркет-мейкером на національному валютному ринку, далеко не завжди буде таким на світовому ринку. Це стосується, насамперед, банків країн із нерозвиненою або перехідною економікою, в яких національні валютні ринки є неінтегрованими або недостатньо інтегрованими у світові.

Розглядаючи організаційні основи, принципи функціонування та роль валютного ринку, можна прийти до висновку, що відома низка базових функцій, які й надають йому особливого і надзвичайно важливого значення в економіці відкритого типу та світовій економіці в цілому. На нашу думку, можна сформулювати основні та другорядні функції валютного ринку. Перевагою такого підходу є чітке розмежування, з одного боку, тих функцій валютного ринку, які й обумовлюють його необхідність та одну з ключових ролей у сучасній ринковій економіці, а з іншого – другорядних (похідних), які впливають із процесу функціонування цього ринку та лише посилюють значення основних. Окрім цього, наведена класифікація сприятиме раціональнішій структуризації функцій валютного ринку. До основних функцій можна віднести: забезпечення можливості своєчасного здійснення міжнародних розрахунків; надання можливості страхування валютного ризику; забезпечення змоги диверсифікувати валютні резерви

банків, підприємств, держави; визначення і формування попиту і пропозиції на іноземні валюти; регулювання валютних курсів (ринкове та державне); забезпечення умов і механізмів для реалізації валютної політики держави.

Серед другорядних функцій валютного ринку, з нашої точки зору, можна виділити: сприяння інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності, інтернаціоналізації виробництва та міжнародному поділу праці; забезпечення взаємозв'язку валютних, кредитних та фінансових ринків на національному й міжнародному рівнях; сприяння розвитку форм міжнародних розрахунків та прискоренню міждержавного платіжного обороту.

Як випливає з наведених функцій, валютні ринки відіграють одну з ключових ролей у сучасному економічному житті. Крім цього, зауважимо, що як економічна система вони функціонують не тільки в єдності та взаємозв'язку власних елементів, а й у постійному зв'язку з багатьма іншими економічними та політичними явищами і процесами. Як свідчить практика, ситуація на валютних ринках є об'єктом пильної уваги не лише його професійних учасників, а й суб'єктів господарювання, політиків, населення тощо. Це підтверджує те, що ці ринки сьогодні є своєрідними чутливими індикаторами, які відображають не лише валютно-фінансові, а й загальноекономічні, політичні та інші процеси, що протікають у певній країні чи регіоні світу.

Потрібно також зазначити, що надзвичайно важливу роль валютні ринки відіграють в економіці перехідного періоду розвитку. Інтенсифікація зовнішньоекономічних відносин, інтеграція до світових ринків, розвиток сучасних валютно-кредитних та розрахункових інструментів, пошук іноземного інвестування, ефективний вплив держави на перебіг економічних процесів в країні тощо сьогодні практично неможливі без стабільного функціонування валютного ринку. При цьому ринкова трансформація економіки природно передбачає розвиток внутрішнього валютного ринку на основі поступової лібералізації валютних відносин за одночасної активізації ринкових важелів державного регулювання цього ринку, оскільки останній має стати одним із основних каналів регулятивного впливу держави на такий важливий та невід'ємний атрибут відкритої економіки, як сфера зовнішньоекономічних відносин.

Слід зазначити, що валютні ринки не є однорідними за структурою, а складаються з окремих сегментів, які взаємопов'язані та постійно взаємодіють між собою. У зв'язку з цим в економічній літературі їх часто класифікують залежно від різних ознак та критеріїв.

Якщо розглядати валютний ринок із точки зору функціонування фінансових ринків у економічній системі країни, то можна погодитись із підходом професора М. Савлука, який вважає, що за економічним змістом

валютний ринок – це сектор грошового ринку, на якому врівноважуються попит і пропозиція на такий специфічний товар, як валюта [2, 252]. І справді, валютний ринок в економіці відкритого типу служить сегментом грошового ринку. Проте потрібно також враховувати, що процес купівлі-продажу на валютообмінному ринку кардинально відрізняється від такого процесу на інших сегментах грошового ринку.

Як відомо, процес купівлі-продажу грошей є специфічним і виражається у придбанні тимчасового права розпоряджатися певною сумою коштів протягом визначеного проміжку часу. За надання такого права стягують плату у вигляді позичкового процента, що, фактично, є ціною грошей, представлених на грошовому ринку. При цьому «продавець» грошей не втрачає права власності на «продані» кошти, а втрачає лише можливість розпоряджатися ними протягом певного періоду. На ринку валютного обміну такого явища не відбувається, акт купівлі-продажу не породжує виникнення заборгованості схожий більше на торгівлю, що відбувається на товарних ринках. Після торговельної валютної операції продавець іноземної валюти втрачає право власності на неї, а набуває прав власності на отриману національну валюту, покупець валюти – навпаки.

Специфікою наділені строкові конверсійні ринки, на яких відбуваються операції, пов'язані з майбутньою поставкою валюти (тобто, все-таки виникають певні зобов'язання). Проте аналогічні операції у світовій практиці поширені й на товарних ринках (у біржовій торгівлі), і слід сказати, що даний вид відносин відрізняється від тих кредитних відносин, які виникають на «класичному» грошовому ринку. Таким чином, під ринком валютного обміну або конверсійним ринком, на наш погляд, слід розуміти сектор валютного ринку, на якому здійснюють купівлю однієї національної чи колективної валюти в обмін на іншу без виникнення будь-яких кредитних зобов'язань.

З іншого боку, на національних грошових ринках є й особливий сектор – ринок валютних капіталів, який за механізмом функціонування наближений до грошового ринку, на якому перебувають в обігу кошти, номіновані у національній валюті. Проте такий ринок, на наше переконання, має низку особливостей. По-перше, операції на ньому здійснюють в іноземній валюті, а отже, вони підлягають підвищеному контролю з боку органів валютного регулювання (як правило, центральних банків), а в умовах недостатнього розвитку ринкових відносин – навіть жорсткому контролю. Таким чином, за механізмом державного регулювання валютних операцій ринок валютних капіталів близький до конверсійного ринку, а це означає: якщо в країні відбувається лібералізація валютного ринку, то згаданий процес торкнеться як одного, так і іншого сегмента даного ринку. По-друге, попит та пропозиція валютних ресурсів можуть відрізнитись (інколи – суттєво) від попиту та пропозиції грошових ресурсів у

національній валюті. Це може бути пов'язано з такими чинниками: рівень інфляції в країні та інфляційні очікування, ступінь доларизації економіки, інтенсивність та динаміка участі країни у зовнішній торгівлі, залучення іноземних інвестицій, динаміка валютних курсів та ряд інших. По-третє, цей ринок забезпечує зв'язок і взаємодію вітчизняної економіки з міжнародними ринками грошей та капіталів, тобто опосередковує операції, пов'язані зі залученням іноземних кредитів та інвестицій і їх розміщенням. Таким чином, вважаємо, що під ринком валютних капіталів слід розуміти сектор валютного ринку, де здійснюють рух валютних коштів на капітальній основі, тобто з виникненням різного роду кредитних зобов'язань.

Отже, ринок валютних капіталів є, на наш погляд, специфічним сектором грошового ринку, своєрідним «ринком у ринку», зі своєю кон'юнктурою та динамікою. У межах однієї економічної системи разом з валютообмінним ринком вони становлять вітчизняний валютний ринок.

На наш погляд, основним критерієм, за яким класифікують валютні ринки, має бути саме наведений вище економічний характер купівлі-продажу валюти. Слід зазначити, що конверсійний ринок є найтипівішим для валютного ринку взагалі, він – «класичний» валютний ринок. У свою чергу, ринок валютних капіталів, хоча і є специфічним сектором ринку, проте нині за масштабами операцій та сумами угод не поступається конверсійному ринку. Слід зауважити, що ринок конверсійних (валютообмінних) операцій неоднорідний за структурою і містить ринок як поточних операцій (із негайною поставкою валюти), так і строкових валютних операцій (форвардні, ф'ючерсні, опціонні).

Відзначимо, що важливими і найпоширенішими класифікаційними ознаками є: обсяг та характер валютних операцій, кількість валют, ступінь лібералізації та нормативно-правового регулювання. Враховуючи такі консолідуючі критерії, валютні ринки прийнято поділяти на світові, регіональні (міжнародні) й національні (місцеві) [7, 10; 5, 342; 2, 254]. У даному випадку чіткий поділ можливий лише при розмежуванні, з одного боку, національних ринків, із іншого – світових та регіональних, особливо в умовах наявності в певній країні значних валютних обмежень та жорсткого валютного регулювання. В протилежному випадку межі між цими ринками є досить умовними. На наш погляд, це стосується насамперед, світового та регіональних валютних ринків, оскільки останні не можуть функціонувати незалежно від глобального світового ринку.

Потрібно підкреслити, що світові валютні ринки займають нині перше місце за оборотами і суттєво впливають як на всю світову економіку, так і на економіку окремих країн. Завдяки функціонуванню таких потужних блоків, як ринок Форекс, євrorинки тощо, світові валютні ринки обслуговують рух грошових потоків, опосередковуючи міждержавний рух то-

варів, послуг, перерозподіл капіталів. Важливим є те, що високу ліквідність міжнародних валютних ринків забезпечують великі транснаціональні банки, сумарні міжнародні активи котрих можна порівняти лише з бюджетами декількох великих держав. Міжнародні валютні ринки вільні від будь-якого адміністративного регулювання та обмежень. Головним і, мабуть, єдиним обмеженням тут служать власна обережність та передбачливість в оцінці кредитними організаціями ризиків, що виникають.

У результаті тривалої конкуренції сформувалися світові фінансові центри, в яких зосереджена основна частина валютних операцій. Серед них виділяються валютні ринки у Лондоні, Нью-Йорку, Франкфурті-на-Майні, Парижі, Цюріху, Токіо, Сянгані, Сінгапурі, Бахрейнні. На світових валютних ринках банки проводять операції з валютами, які широко використовуються у світовому платіжному обороті, й майже не здійснюють операцій із валютами регіонального та місцевого значення незалежно від їх статусу і надійності.

Зазначимо, що одним із найважливіших явищ міжнародного фінансового життя за останні десятиліття та однією з найважливіших причин перетворення світової економіки в мегаекономіку є виникнення та розвиток євроринків. Під євроринками розуміють ринки, на яких здійснюють операції з руху капіталів, виражені у валютах, відмінних від валюти країни, в якій розташовані банки, що їх здійснюють [8, 302], або ринок, на якому операції здійснюють у євровалютах [9, 44]. З цієї причини такі операції уникають валютного регулювання і в цілому податкового законодавства даної країни. У зв'язку з функціонуванням євроринків виділяють поняття «єврогроші» або «євровалюта» – це кошти, що отримав банк як вклад у валюті, відмінній від валюти країни, де розташований банк, чи кошти, що позичив банк своєму клієнтові, у валюті, відмінній від офіційної валюти країни, де розташований банк [8, 323] або, іншими словами, це – іноземні валюти, в яких банки здійснюють безготівкові операції за межами країн-емітентів цих валют [9, 45]. За визначенням, можна говорити лише про вільноконвертовані валюти, тобто валюти провідних промислово розвинутих країн, або про колективні валюти, такі, як євро. При цьому потрібно наголосити, що євровалюта та євро – це різні поняття, оскільки останній є звичайним різновидом валюти (хоча й колективної). Використання євровалют пов'язане з необхідністю конвертації валют, поліпшення стану платіжних балансів, вдосконалення міжнародних розрахунків та прискорення обігу капіталів.

Новим явищем у світовому фінансовому середовищі стало виникнення електронного валютного ринку Forex, який функціонує за допомогою електронної мережі, вузлами котрої є банки, корпорації і приватні особи, котрі торгують валютами одні з одними. Термін Forex – аббревіатура англійського виразу Foreign Exchange Operations, що означає конверсійні

операції, або Foreign Exchange Market – ринок валютного обміну. Власне, саме завдяки йому нині можна твердити про глобалізацію світового валютного ринку. Відсутність центрального вузла дає змогу ринкові Forex працювати цілодобово, переводячи протягом доби основну свою діяльність з одного фінансового регіону світу в інший. Можливість діяти на фінансових ринках Азії, Європи й Америки стала доступною завдяки їх об'єднанню в глобальну комунікаційну мережу. На ринку Forex щоденно купують і продають від одного до кількох трильйонів доларів США, він є найліквіднішим ринком у світі, на якому укладають контракти від одного дня до року.

Щодо національних валютних ринків, то вони функціонують усередині однієї держави, покликані забезпечувати рух грошових потоків усередині країни та обслуговувати зв'язок зі світовим господарством. Ці ринки обмежені економічним простором конкретної країни і регульовані її національним валютним законодавством. Підкреслимо, що ступінь залученості національних ринків у операції світового валютного ринку залежить від ступеня інтегрованості економіки країни у світове господарство, від стану її валютно-кредитної системи та системи оподаткування, рівня валютного контролю й валютного регулювання (ступеня свободи дій нерезидентів на національному валютному та фондовому ринках), стабільності політичної системи країни і, нарешті, від зручності її географічного розташування.

Варто зауважити, що національні валютні ринки часто залежні від різного роду адміністрування. Це стосується головним чином країн, що розвиваються. Саме тому ліквідність національних валютних ринків у цих країнах визначена не лише рівнем розвитку національної банківської системи та її забезпеченості достатніми іноземними і національними активами, а й діючими валютними обмеженнями і механізмами валютного регулювання. Однак вирішальну роль відіграє обраний режим обмінного курсу національної валюти, оскільки від цього багато в чому залежить ступінь втручання державних органів у ринкові механізми визначення рівня збалансованості попиту і пропозиції на національному валютному ринку. У цьому зв'язку валютні ринки також прийнято поділяти на вільні (лібералізовані, без валютних обмежень) та обмежені, коли дозволяють валютні операції уповноважені органи, або здійснюють за офіційним валютним курсом [3, 127].

Окрім цього, потрібно підкреслити, що, залежно від ступеня лібералізації внутрішнього валютного законодавства країни. Офіційний валютний ринок може бути доповнений «чорним» і «сірим» ринками. Це надає їм певної унікальності й несхожості один на одного. На наш погляд, діяльність ринків такого типу є значною мірою об'єктивним явищем, оскільки в умовах економіки закритого типу або надто жорстких валют-

них обмежень саме на «чорному» валютному ринку може відбуватися процес встановлення більш-менш адекватного валютного курсу на основі взаємодії попиту-пропозиції, тобто на ринкових засадах.

У контексті розгляду національних валютних ринків необхідно також зауважити: незважаючи на те, що переважну кількість валютних операцій здійснюють у безготівковій формі, в умовах нерозвинутої чи перехідної економіки готівкові валютнообмінні операції набувають значних обсягів, що, на наш погляд, дає змогу виділяти поняття готівкового валютного ринку. Крім того, як уже зазначено, він може бути як організованим (мережа обмінних пунктів, валютні каси комерційних банків), так і неорганізованим («чорним»). Про доцільність окремого виділення такого різновиду валютного ринку свідчить і те, що за значних обсягів операцій такі ринкові показники, як валютний курс, попит та пропозиція інколи можуть відчутно відрізнятися від безготівкового ринку. Це може свідчити про часткову самостійність у формуванні кон'юнктури готівкового валютного ринку.

Розглядаючи інституційну структуру як критерій класифікації валютних ринків, варто зазначити, що організація валютного ринку може бути здійснена у межах валютних бірж, тобто такий ринок прийнято вважати біржовим. Його функції полягають насамперед у визначенні попиту та пропозиції валюти, встановленні валютних курсів, прогнозі їх динаміки, визначенні довідкових курсів валют, а інколи – у формуванні певної стратегії і тактики центрального банку країни щодо грошово-кредитної політики та системи валютного регулювання [11, 35]. Проте варто сказати, що основна кількість операцій припадає на позабіржовий, або, як ще правильно його називають, міжбанківський валютний ринок. На ньому здійснюють близько 90% обороту іноземної валюти, однак роль валютних бірж, із огляду на їх функції, була і залишається важливою.

Підсумовуючи розгляд сутності валютних відносин, а також явищ та процесів, пов'язаних із ними, можна зробити *висновок*, що саме валютні ринки є тією організаційною основою, яка дає змогу пов'язати національне господарство країни, котрій притаманна економіка відкритого типу, із зовнішнім світом, реалізувати свій економічний потенціал та органічно влитись у сучасну глобальну економіку. *Перспективами подальших розвідок у даному напрямку можна вважати* подальші дослідження розвитку як світового, так і національного валютного ринку, пошук шляхів адаптації механізму валютних операцій в Україні до міжнародних стандартів та звичаїв із метою сприяння розвитку ринкових механізмів регулювання валютних відносин.

The questions, related to research of theoretical essence of currency markets, it is grounded principles and mechanism of their functioning, are considered. Classification of functions of currency market is carried out in the economic system, all aggregate of his subjects and objects, structure of currency market and his separate segments is analysed.

Література

1. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 3-є вид., стереот. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 305 с.
2. Гроші та кредит: Підручник. – 3-є вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
3. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Гроші. Валюта. Валютні цінності: Термінологічний словник. – Львів: Бак, 2000. – 184 с.
4. Івасів Б. С. Гроші та кредит: Підручник. – Вид. 2-е, змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 528 с.
5. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Под ред. д. э. н., проф. Красавиной Л. Н. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 608 с.: ил.
6. Мишкін Ф., Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
7. Носкова И. Я. Международные валютно-кредитные отношения: Учеб. пособие. – М.: Банки и биржи, Юнити, 1995. – 208 с.
8. Пейро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения: Пер. с франц. / Общ. ред. Н. С. Бабинцевой. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 496 с.
9. Руденко Л. В. Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції. Підручник. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 616 с.
10. Шмырева А. И., Колесников В. И., Климов А. Ю. Международные валютно-кредитные отношения. – СПб: Питер, 2002. – 272 с.: ил. – (Серия «Учебники для вузов»).
11. Ющенко В. А., Міщенко В. І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 359 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Ревуцька Л., Башуцький Б.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В ПОЛЬЩІ

В статті розглянуто організаційні структури фіскальної адміністрації та податкових офісів Польщі, завдання покладені на них. Здійснено аналіз в розрізі об'єктів податкового аудиту, показано надходження за результатами проведення податкового аудиту усіма уповноваженими службами.

Нині, коли Україна перебуває на порозі вступу до Європейського Союзу, основне стратегічне завдання, що постало перед нею – це якомога швидше змінити відповідно до норм ЄС усі суспільно-економічні ланки